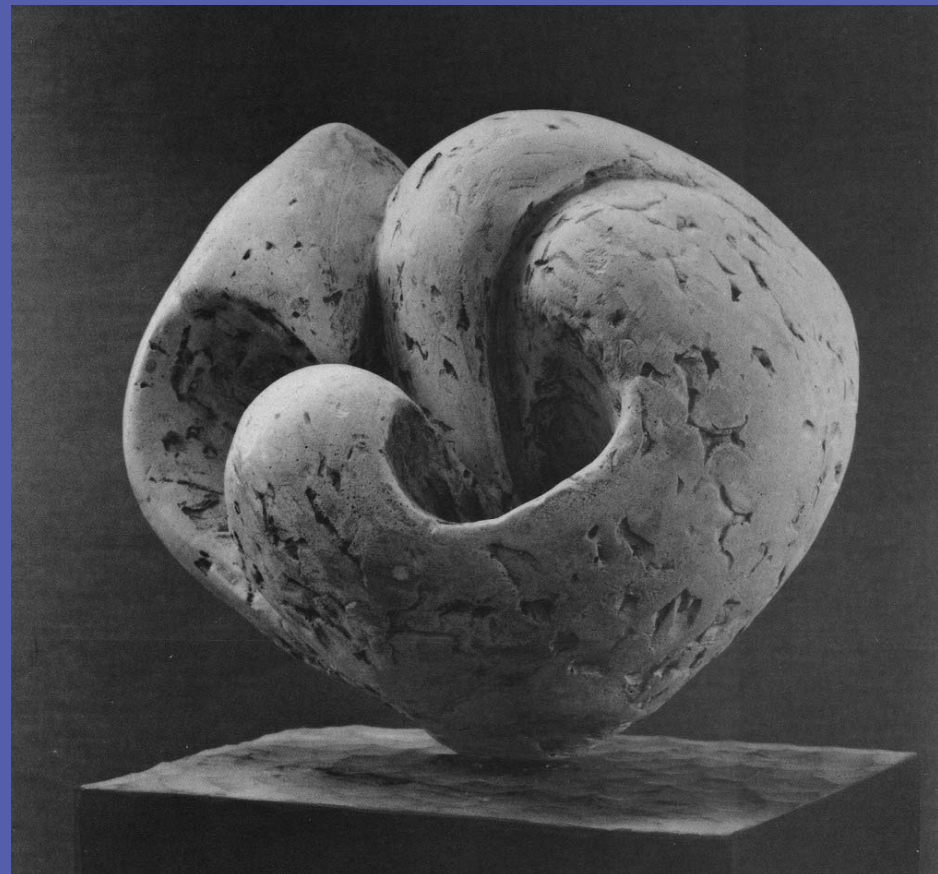


# *In beweging*

kwartaalblad van de Christengemeenschap  
Michaël 2010

Wederkomst



# In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap  
14e jaargang nr. 4, Michaël 2010

## Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1  
Van Pinksteren tot Michaël 1  
Thema: Wederkomst 2  
Serie: Het bewogen begin 15  
De priesteropleiding 18  
Kennismakingsinterview 24  
Bestuur en instellingen 27  
Berichten uit de gemeenten 29  
Internationaal 30  
Boeken 34  
Aankondigingen 36  
Gestorvenen 38

## Redactie

Nelle Amons, Bastiaan Baan,  
Jolanda van Dam,  
Jos van Damme, Marianne de Nooij

## Redactie-adres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,  
Putterweg 64, 3851 GE Ermelo  
tel. 0341-550606  
e-mail: inbeweging@unica4.nl  
Ook voor inlichtingen over abonnementen

## Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 0318-416079  
e-mail: josvandamme@chello.nl

## Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

## Kopijdata:

Adventnummer 1 oktober 2010  
Paasnummer 1 februari 2011  
Kopij graag aanleveren per e-mail  
(inbeweging@unica4.nl).  
De redactie behoudt zich het recht voor  
ingezonden kopij in te korten of niet te  
plaatsen.

*Illustratie omslag: 'Involution', Manfred  
Welzel 1979. In: 'Manfred Welzel –  
Plastiken, Zeichnungen, Aphorismen'.  
Verl. Freies Geistesleben Stuttgart*

De Christengemeenschap  
in Nederland en Vlaanderen  
Adressen (geen postadres)  
en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=zondagsdienst voor de  
kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

**Alkmaar**, Oude Kanaaldijk 9, 072-5613144  
M zo 10, di 9, do 10, za 9 (info), K zo 9 (info)  
**Amsterdam**, A.J. Ernststraat 869, 020-6420769,  
bgg 6628346. M zo 10, di 7, wo 9, do 9, za 9,  
K zo 9.30 (info)  
**Antwerpen**, H. Consciencelaan 107, Morsel,  
03-8305860. M zo 10, wo 7 (info), do 10 (info),  
vr 9.30, K zo 9.15 (info)  
**Arnhem**, Brugstraat 5, 026-3621769  
M zo 10 (info), do 9.30 (info), K zo 9.30 (info)  
**Den Haag**, Groot Hertoginnelaan 2, 070-3634898  
M zo 10.15, wo 10 (info), do 8 (info), vr 10.30  
(info), K zo 9.30  
**Driebergen**, Rijsenburgselaan 2a, 0343-517467  
M zo 10.30 (info), do 9.30 (info), K zo 10 (info)  
**Eindhoven**, Dorpstr 122, Veldhoven, 040-2221009,  
bgg 2520498. M zo 10.45 (info), wo 9.30 (info),  
vr 9.30, K zo 10 (info)  
**Het Gooi**, Veldweg 1, Bussum, 035-5417957,  
bgg 6563160. M zo 10, do 10 (info), K zo 9.20  
(info)  
**Groningen**, Lauwersstraat 3, 0592-347059,  
bgg 0594-659558. M zo 10.30 (info), do 10 (info),  
K zo 10 (info)  
**Leeuwarden**, Droevendal 9, 0594-659558  
M zo 10.15 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)  
**Leiden**, Vestestraat 39-49, 071-5121459,  
bgg 020-6628346. M zo 10.30 (info), za 10.30  
(info), K zo 10 (info)  
**Meppel**, Catharinastraat 44, 0522-452699  
bgg 0521-578178. M zo 10.15 (info), K zo 9.45  
(info)  
**Middelburg**, Lange Noordstr. 62, 0118-591628,  
bgg 583352. M zo 10 (info) K zo 9.15 (info)  
**Rotterdam**, Lumeystr. 33, 010-6652586, bgg 4612203  
M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10  
**West-Brabant**, Minckelersstraat 27, Breda,  
076-5422983, bgg 5021945. M za 9.30 (info)  
**Zeist**, van Tetslaan 4, 030-6913868, bgg 6921173  
M zo 10.30, di 8, wo 9, vr 10 (info), za 9,  
K zo 9.30  
**Zutphen**, Badhuisweg 27, 0575-541288, bgg 06-  
40717174. M zo 10.30, di 9.15 (info), do 9.15  
(info), za 10 (info), K zo 10 (info)

**Landelijk secretariaat:** 070-3451506  
Groot Hertoginnelaan 4  
2517 EG Den Haag  
E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl  
Website: www.christengemeenschap.nl

## Van de redactie

*Dit Michaëlnummer van In beweging is gemaakt in de Johannestijd, hoogzomer met lange dagen en veel warmte en licht. Nu het voor u ligt is het al weer bijna herfst. Aan het Johannesfeest ging dit jaar een bijzonder Pinksterfeest vooraf: 'Future Now!'. Uit de impressies van die grote internationale conferentie, die u in dit nummer vindt, spreekt een Pinksterstemming vol toekomstkracht. Ik citeer één zin daaruit: "Daar lichtte het 'Future Now' aan op! Ik ging naar huis in het besef dat van nu af aan niets meer hetzelfde zou zijn". Moge het innerlijk vuur, dat in Dortmund ontstoken is, het werk in onze gemeenten over de hele wereld inspireren en bevruchten.*

*Dat vuur brandde ook bij de pioniers. De serie wordt in dit nummer door Bastiaan Baan afgesloten. Wat hadden die pioniers een moed! In het Adventnummer zal het eerste artikel van de nieuwe serie over religieuze opvoeding te lezen zijn. Judith van der Bend hield het kennismakingsinterview met onze eindredacteur, Marianne de Nooij, die in december 2008 als priester werd gewijd en uitgezonden is naar Amsterdam. Op de advertentie in het Pinksternummer, waarin werd gevraagd om een corrector en een ambassadeur, zijn verheugend veel reacties gekomen, zodat de redactie kan worden uitgebreid. Wij wensen u een hele goede Michaëlstijd!*

Nelle Amons

## Van Pinksteren tot Michaël – vogels leren vliegen

*Op Pinkstermaandag opende ik de deur naar de tuin die achter onze kapel in Arnhem ligt. Door een kier zag ik iets bewegen op de deurmat. Voorzichtig opende ik de deur verder – om tot mijn verbazing zeven ganzen voor me te zien! De ouders hadden vijf jongen bij zich, het jongste ei-groot. Ze moeten met Pinksteren in onze tuin uitgebroed zijn. Die dag hebben we met de kinderen die voor de Zondagsdienst kwamen lang staan kijken. Het verhaal van die ochtend werd door deze belevenis bepaald. Wat gebeurt er met de paaseieren? Met Pinksteren komen er vogels uit!*

*De hele zomer hebben de kleinen zich op grazige weiden gevoed. Nu u dit leest zijn de meeste van hen al zo groot en krachtig geworden, dat ze hun eerste lange reis kunnen wagen, te midden van hun ervaren soortgenoten. Zij vliegen door het donkerder wordende luchtruim. Wij horen de ruisende vleugelslag wanneer zij overvliegen. Dat heeft voor mij met de weg van Pinksteren naar Michaël te maken: de vrijheid om de vleugels uit te slaan, wanneer een impuls echt sterk in je is geworden. Wanneer deze impuls zich richt op de toekomst van de aarde, dan verbindt de mens zich zo met de goddelijke wil, dat deze in hem tot een nieuwe kracht wordt. Het epistel in de Michaëltijd spreekt in dit verband over de vrije kracht die de mens aan Michaël ter beschikking kan stellen. Dit menselijke vermogen kan – nu al – toekomst scheppen en werelden verbinden. Zo leren wij mensen ons met hemelse hoogten te verbinden.*

*Let u af en toe op, wanneer in de hoge hemel de ganzen hun roep laten horen? Misschien zijn het de Pinksterganzen wel ....*

Marie-Hélène van Tol - van Hagen

---

## Thema: Wederkomst

---

*De Wederkomst van Christus, zoals die op vele plaatsen in het Nieuwe Testament wordt aangekondigd en beschreven, was het thema van de grote wereldconferentie van de Christengemeenschap met Pinksteren 2010 in Dortmund, waar het ging over 'de nieuwe tegenwoordigheid van Christus'. Het themagedeelte van dit Michaëlnummer is geheel gewijd aan dit onderwerp. In de eerste bijdrage werkt Marianne de Nooij enkele gedachten over het conferentiethema uit. Toon Schmeink zat tijdens de conferentie met zijn bloknoot vooraan bij de voordrachten, om ons verslag te kunnen doen van wat hij daar zoal hoorde. Louise Kelder, Judith Slokker, Willemijn Soer en Jan Henselmans geven elk een eigen impressie van wat zij in Dortmund hebben beleefd..*

### De nabijheid van de Mensenbroeder

*door Marianne de Nooij (geestelijke gemeente Amsterdam)*

Wie heel hoog in de bergen aan het wandelen is, kan zich er midden op een zonnige dag over verbazen hoe diep donkerblauw de hemel recht boven hem is. En wanneer een astronaut wordt gelanceerd, neemt hij waar – naarmate hij verder van de aarde af raakt – hoe de daghemel van helderblauw steeds donkerder blauw wordt, tot hij in zijn raket omgeven is door de diepe duisternis van de wereldruimte. De levende atmosfeer van de aarde verstrooit het zonlicht zo, dat wij overdag tegen de achtergrond van de donkere wereldruimte onze vertrouwde helderblauwe lucht waarnemen. De daghemel, die wij bij helder weer als een hemelsblauwe koepel boven ons zien, is niet die oneindige wereldruimte ver van ons bed, maar we nemen daarin onze eigen levendragende atmosfeer van de aarde waar.

Het leven op aarde speelt zich af in een relatief dunne laag in en om de aarde. Naar beneden, naar het aardemiddelpunt toe, treffen we levenloze aardmassa aan. Naar boven toe, de ruimte in, kom je in een toenemend levenloze leegte. Tussen die dode massa en die dode leegte speelt zich het aardse leven in een smalle zone af, als in de wand van een zeepbel. Die levenssfeer van de aarde nemen we waar aan de blauwe hemel. Tegen de achtergrond van dit blauw

zien we de wolken drijven, die alle aardse levensprocessen van ontstaan, groeien en vergaan in zich dragen.

Met Hemelvaart werd de herrezen Christus opgenomen in de wolken, die de aarde als een levendragende mantel omhullen. Het evangelie laat ons weten dat hij uit de wolken sfeer, die sfeer van de levenskrachten, zal wederkomen. "Gij mannen uit Galilea, waarom staat gij daar en ziet op naar de hemel? Deze Jezus die van u opgenomen is ten hemel, zal komen zoals gij hem ten hemel hebt zien varen" (Hand. 1:11). "En in die tijd zullen zij schouwen de Mensenzoon, komende in de wolken met machtig bewegende kracht en veelvuldige openbaring" (Mk. 13:26).

Bij dit 'wederkomen' gaat het niet om een uiterlijk waarneembare aardse verschijning in bijvoorbeeld een vliegtuig op een bepaald moment in de geschiedenis. Het gaat om een groeiend innerlijk bewustwordingsproces in de mens voor Christus' alomtegenwoordige werkzaamheid, het gaat om een moment in ieders eigen innerlijke ontwikkeling. In het 'wederkomen' komt het er op aan, dat de mens zijn blik opent voor de tegenwoordigheid van Christus, die sinds zijn hemelvaart in heel de levenssfeer van de aarde aanwezig en werkzaam is. Dit is geen



*'De bekering van Paulus', Michelangelo 1545, Capella Paolina, Vatikaan Rome*

fysiek tastbare ruimtelijke aanwezigheid, maar een telkens weer verdichten en weer oplossen: troostend, moedgevend, met oprichtingskracht. Christus' nabijheid kan zo worden beleefd als de nabijheid van een mensenbroeder.

De eerste van wie de blik voor deze realiteit werd geopend was de Farizeeër Saulus, die later de apostel Paulus zou worden. Op weg naar Damascus had hij een overweldigende ervaring van de tegenwoordigheid van de Herrezene (Hand. 9), van Christus' wederkomst. Deze gebeurtenis markeerde een keerpunt in het leven van Saulus/Paulus.

Was Paulus nog een eenling in de voorhoede met deze ervaring, in de huidige tijd groeit het vermogen om Christus' aanwezigheid te ervaren, wat niet zelden in omstandigheden van levensbedreiging of andere beproevingen aan het licht komt.

Op 9 april 1942 wordt de Nederlandse jurist Floris Bakels bij een razzia opgepakt door Duitse soldaten. In zijn dagboeknotities ('Nacht und Nebel', Uitg. Elsevier) schrijft hij: "...De weg naar Scheveningen. Ineens word ik kotsmisselijk. De auto's zijn wat uit elkaar geraakt. We rijden 95 km/u, correct, vaak passerend. De mof achterin biedt een

sigaret aan. Mijn hand beeft meer dan belachelijk. Ik krijg rillingen, de ene na de andere. Onder mijn oksels kleeft het koud, hoewel ik stik in mijn winterjas. (-) Ik moet slikken, aldoor slikken. Ik moet braken, de chauffeur moet stoppen. Wat is braken? Erbrechen, sich erbrechen, ich muss mich erbrechen. En dan bij 50, 40, 30 misschien de portierkruk, de sloot, de wei, maar er komen er nog dertien achter ons aan. Komt er niet een dorp, een gehucht met straatjes? Ik schraap mijn keel. 'Ich muss...', er komt geen geluid uit. We zijn zuidoost van Delft, in het oosten ligt Pijnacker, met mijn huis, met mijn vrouw, mijn liefde, mijn lieveling. 'Ich muss...'

Er licht iets op boven Pijnacker, boven de verre kerktoeren, een brede zilveren straal licht, de toren licht. Er is ook een schaal, een wijde lichtende schaal waarin ik ben, een hand die onder mij komt en mij optilt boven het leven uit, waar alleen stilte en licht zijn. En ik verneem: 'Vrees niet. Ik ben het'. "Deze ervaring heeft Floris Bakels gedurende heel zijn barre tocht door diverse concentratiekampen door alle angst en wanhoop heen gedragen en bewoog hem er uiteindelijk toe om zijn dagboekantekeningen uit

## Vlammende geest bij 'Future Now!'

*door Toon Schmeink (gemeente Driebergen)*

Vanuit de hele wereld trokken bijna 1500 deelnemers uit 43 landen het Pinksterweekeinde naar Dortmund voor de internationale conferentie van De Christengemeenschap 'Future Now!'. Bij elkaar spraken deze mensen 27 talen. In een glooiende, parkachtige buitenwijk in het zuidelijk deel van Dortmund boden twee grote vrije scholen, bestaande uit een aantal gebouwen en een seniorenhuis, de conferentie onderdak. En dat alles in een fraaie organische architectuur op een schaalgrootte die in Nederland niet voorkomt.

deze periode in boekvorm te publiceren.

Kun je ook iets van deze verdichtende en weer oplossende werkzaamheid van Christus vanuit de levenssfeer van de aarde ervaren wanneer je niet diep in de crisis bent? Hoe kun je je voorbereiden en je zinnen scherpren voor deze tegenwoordigheid van Christus? Toen Friedrich Rittelmeyer hierover een vraag aan Rudolf Steiner stelde, kreeg hij als antwoord: door te leven met Christus in de tijdstroom, in de levenskrachtenstroom van het jaarverloop. Het door het christelijke jaar heen leven met en het mee mogelijk maken van de mensenwijdingsdienst kan daarin een goede hulp zijn. Wie door het christelijke jaar heen actief met de mensenwijdingsdienst leeft, begeeft zich telkens weer in de sfeer waarin Christus levend werkzaam is, in een door het jaar heen voortdurend veranderende gestalte. In de verbinding met de tijdstroom van het eigen levensritme geeft dit het leven geleidelijk aan een nieuwe zin en richting. De mensenwijdingsdienst in de stroom van het jaarverloop kan zo tot een oefenweg worden voor het ervaren van Christus' tegenwoordigheid.

Men kon tijdens de conferentie een keus maken uit 41 werkgroepen van Orgelbouw tot Leren bidden en van Gemeenschapsvorming tot Grensbelevingen tussen licht en duisternis en wat daar zoal aan onderwerpen tussen kan zitten. In de middagen waren er in totaal 21 voordrachten met gedachtewisseling na afloop en elke avond nog eens een voordracht. De mensenwijdingsdiensten werden elke dag gehouden, waarbij er de mogelijkheid was de dienst te volgen in het Duits, Engels, Frans, Italiaans, maar ook in het Roemeens,

Japans, Spaans, Pools, Portugees, Georgisch en Hongaars. In de diverse klaskolalen van de scholen waren presentaties te zien van veel vertegenwoordigde landen.

Aan de voorbereiding werd gewerkt door een team van 70 mensen uit Dortmund en omgeving. In totaal hebben 400 mensen meegewerkt om de conferentie tot stand te brengen. Eenzelfde aantal mensen bracht 100.000 euro extra bij elkaar om belangstellenden uit verre landen en mensen met een klein budget te helpen naar de conferentie te komen.

### De nieuwe tegenwoordigheid van Christus

Vicke von Behr, aartsbewindsdrager, benadrukte in zijn welkomstwoord de unieke kans om het vreemde, het ons onbekende tijdens de conferentie te ontmoeten. "Een vreemde is eigenlijk een vriend die je nog niet ontmoet hebt en door wie je kunt veranderen. Is niet de mogelijkheid te veranderen de ware identiteit van de mens? Ontmoet nieuwe vrienden, kijk opnieuw naar jezelf, verander en ervaar de aanwezigheid van Christus. Laat 'Future Now!' nu beginnen!"

Vaststaat dat op de laatste dag tijdens de afsluitingsbijeenkomst een groepsgeest duidelijk merkbaar in de grote zaal aanwezig was. Die verandering hadden we deze Pinksterdagen samen met al die 1500 mensen in elk geval wel voor elkaar gekregen. Als het op de inhoud aankomt, dan was het aanbod op de conferentie 'Future Now!', zoals u al hebt begrepen zo gigantisch, dat het alleen al fysiek onmogelijk was al het aangeboden te volgen. Daarom is het ook onmogelijk een werkelijkheidsgetrouw beeld te geven van die totale inhoud.



*Samen eten op het conferentieterrein*

Er waren in elk geval drie grote herkenbare lijnen, thema's, die de inhoudelijke grondslag van de conferentie vormden. Voordrachten en werkgroepen sloten over het algemeen aan bij deze thema's, die in drie vragen werden uitgewerkt. Op basis van de inhouden van de gevolgde voordrachten, gedachtewisselingen, werkgroep en ontmoetingen wil ik proberen deze vragen in beeld te brengen. Dat is nadrukkelijk iets anders dan 'beantwoorden'. Het laatste zal de lezer en vooral de deelnemer aan de conferentie uiteindelijk zelf moeten doen. Het eerste thema: Hoe is de nieuwe tegenwoordigheid van Christus in de mensen te beleven?

Als wij de wereld in ons of de wezens om ons heen willen vragen: wereld, ogenblik, situatie, gelegenheid, beeld, bent u de Christus? Ik wil het weten. Dan kan het zijn dat hij zegt: "U moet het zeggen, het ligt aan u of ik hier kan zijn. Zeg het mij, dan ben ik in u en u in mij". Hem zien is een kwestie van verstand want de hedendaagse verstandelijk ingestelde mens wil natuurlijk Christus zien, zoals hij alles in de wereld wil zien en meent daarin waarheid te vinden. De waarneming van Christus heeft echter

ook te maken met het niet-zien. Met de naklanken van het zien, het vervloeien van de beelden in onszelf. Met een tijdruimte die er alleen kan zijn als wij erin willen verblijven en ons voor enkele ogenblikken van een verder zien en een verder denken juist willen onthouden. Het gaat dus ook om vrijwillig afzien, een creatief terughouden.

Het beeld van Christus, zijn imaginatie, is niet in de wereld maar in de balancerende, in het midden bewegende, in de Christus vormende blik, die wij op de wereld richten. Of zoals Jaques Lusseyran zegt: "De rust is niet in de wereld maar in de rustige blik die wij op de wereld richten". Niet ik maak een beeld, maar Hij maakt een beeld in mij. Nog anders gezegd in zijn woord: "Het zijn niet mijn voeten, maar het zijn uw voeten. Het zijn niet mijn handen maar het zijn uw handen. Het zijn niet mijn woorden maar het zijn uw woorden."

### Op eigen kracht

Het tweede thema betreft de gemeenschap: Hoe wordt door de vorming van christelijke gemeenschappen iets nieuws, iets groters voor het christendom mogelijk?

De apostelen waren na de kruisiging gevluht, beschaamd, verward en uiteengeslagen. Zij hadden zichzelf en de anderen gezien in het allerslechtste licht. Denk aan Petrus met zijn drievoudig verraad. Zij waren lam geslagen, maar tegelijk was er een gewicht van hen afgenomen. Zij konden ervaren dat zij met Pinksteren bevrijd waren van het drukkende gewicht van de zonde, maar zij waren ook bevrijd van Jezus Christus, hoe vreemd dat ook klinkt. Ze moesten paradoxaal gezegd bevrijd worden van degene zonder wie zij niet 'vrij' konden worden. En hij zegt bij zijn afscheid van de apostelen, dat er iets nieuws zal gebeuren.

Hoe kunnen we dat nader beschrijven. De



*Een van de grote podiumzalen*

apostelen vinden hun eigen kracht terug, hun eigen autoriteit en hun eigen autonomie, waarmee zij een nieuwe gemeenschap vormen. Bevrijd van zonde maken zij ruimte voor de komst van de heilige Geest. Ze voelen een diepe, geheel nieuwe liefde voor Jezus Christus en hun gemeenschap wordt het voertuig van de heilige Geest, de heilige Geest die ons wenkt tot vrijheid. De woorden van het evangelie vertellen ons vooral te leren; vertellen ons vrij te worden van het verleden met de wil te ontvangen wat tot ons komt uit de toekomst.

Wij hebben aan Christus te danken dat wij geestelijk op eigen benen kunnen staan. Dat wij ons bewust kunnen worden van het geheim van Golgotha, waardoor de menselijke ontwikkeling op aarde mogelijk is geworden en waardoor wij kunnen deelnemen aan de bouw van het nieuwe Jeruzalem. Hij geeft ons elk moment de kans onze autonomie te grijpen. Dat is het mysterie van zijn incarnatie en opstanding. Dat wij in navolging van hem ontwikkeling kunnen realiseren, is genade.

In elke gemeenschap waar dit ontwikkelingsbeginsel verwerkelijkt wordt of worden wil, is hij aanwezig. In dat proces is hij met ons alle dagen. We kunnen het dagelijkse leven niet meer zonder hem begrijpen. Zoals Rudolf Steiner benadrukt: de Christus wil in onze tijd meer en meer begrepen worden. Hij kan niet werken als hij niet begrepen wordt. Als wij hem niet in onze gedachten opnemen, betekent dat voor Hem een tweede kruisiging. Een oneindige pijn, als we hem niet toelaten in de wereld van onze gedachten, als zijn helende geest niet in ons werken kan.

### In elke ontmoeting

En tenslotte het derde thema, de aarde: Hoe en waar wordt het christendom niet alleen vruchtbaar voor onszelf en onze gemeenschap maar ook voor de wereld en zijn toekomst?

Hoe werken wij aan die opdracht? Kijk naar

de wereld door Christus' ogen. Hoe kan men in onze huidige tijd deze oproep vervullen en hoe zou de wereld eruit zien als men inderdaad in staat zou zijn de wereld door zijn ogen aan te zien. Laten we ons proberen te verplaatsen in de manier waarop Christus de wereld, de mensen heeft gezien toen hij nog op aarde leefde. Natuurlijk heeft hij een betoverende indruk achter gelaten op zijn omgeving door zijn woorden, zijn daden, zijn genezingen. Maar misschien weten we nog te weinig van de manier, de wijze waarop hij de mensen aankeek. Hij ziet de mensen niet alleen, hij doorziet hen. Hij ziet en hij schouwt hen. Zoals bij de verlamde zieke aan de rand van het bad. Het evangelie gebruikt drie woorden om aan te geven hoe hij de mensen heeft aangezien: met medelijden, verwondering en gewetensvol.

Kan men dat leren: de wereld zien door Christus' ogen? Bij elke ontmoeting komt hij ons in de ander tegemoet. We kunnen proberen dat duurzaam in ons bewustzijn op te nemen. Hier opent zich een oefengebied als men zich voorstelt dat hij nu aanwezig is in deze ontmoeting; wat zou hij zeggen, wat zou hij doen? Dit geldt voor alle ontmoetingen, ook die waar men aan het einde van de mogelijkheden is gekomen en waar woorden niet meer werken. Dit is de grote opdracht voor alle individuele christenen in de komende tijd, opdat wij met hem zijn wederkomst in de wereld verwerkelijken.

Een verbindend element tussen de volkeren kan het bewustzijn zijn, dat wij in elke cultuur en in elk land zich ontwikkelende, wordende mensen kunnen ontmoeten. Nu is er één volk dat in dit opzicht een voorbeeld is voor alle andere volken. Een volk waarvan men de boodschap zonder tolk kan verstaan in alle talen van de wereld. Een volk dat liefde en vrouwen uitstraalt, het zijn de kinderen. Kinderen vertegenwoordigen het wordende in de wereld, zij zijn Future now! Zo is ieder individueel kind een vertegenwoordiger van de mensheid. En zo kan men

tot de conclusie komen: waar de kinderen in gevaar zijn, is de mensheid in gevaar. Zij komen de wereld onbaatzuchtig tegemoet en dat moeten de volwassenen steeds weer van hen leren. Een eigenschap waarvan Rudolf Steiner zegt: "zij is de levensbron van de mensheid".

En op de mensheid komt het nu aan. De voor-christelijke ontwikkeling is de weg naar de mensen, de na-christelijke is de weg tot de mensheid. Het bewustzijn stijgt voor het feit dat alle mensen deel uitmaken van het Team Mensheid. Er breekt nu een nieuwe ontwikkeling aan: het tijdvak van de mensheid. Mens-zijn betekent op het ogenblik boven cultuurverschillen uit zichzelf scheppen en boven de culturen uit belangstelling tonen en zich inzetten, zodat de spirituele globalisering kan beginnen. Het christendom is de eenheidsgeest van de mensheid. Hij is aan het kruis gestorven voor alle mensen, ongeacht ras of religie. Helaas is dat uit het bewustzijn geraakt. Het christendom is echter van het begin af aan een mensheidsreligie. Mensheid en christendom zijn twee uitdrukkingen voor dezelfde zaak. De mensheid is nu de plaats waar men zijn wederkomst kan vermoeden, waar hij leven en werken wil.

Na deze poging iets van de geestelijke rijkdom van deze conferentie weer te geven, kan ik tenslotte niet anders dan volstaan met een persoonlijke indruk, een beeld. Toen schoten mij de woorden te binnen van de preek, die de Duitse priester Ingwer Momsen uitsprak bij de mensenwijdingsdienst in het Italiaans op eerste Pinksterdag, die ik nu als inspiratie gebruik. Er was eens ergens in het begin van de negentiende eeuw in Rusland een klein jon-

getje van een jaar of acht. Hij had het heel moeilijk, want het lukte hem maar niet om op school van letters woorden te maken. Hij was wanhopig en ook angstig en vaak werd hij 's nacht badend in het zweet wakker, als hij weer eens had gedroomd van dat grote pikzwarte bord dat hem aanstaarde en waarop hij straks op school weer opnieuw voor de zoveelste keer aan zijn leraar en aan zijn medeleerlingen zou laten zien, dat hij nog maar steeds niet van letters woorden kon maken. Hij was een vroom jongetje en hij bad vol overgave en vol vertrouwen avond aan avond God om hulp en toen... op een gelukkige dag lukte het hem eindelijk van letters woorden te maken. Het jongetje werd een zeer goede leerling en hij werd tenslotte een van Ruslands vroomste mannen, de starets Johannes von Kronstadt. Wat Johannes von Kronstadt moest leren was voor mij het samenvattende beeld van de conferentie 'Future Now!'. Waarom waren wij daar in Dortmund op die Pinksterdagen bijeen met bijna 1500 mensen uit 43 landen? Het ging in Dortmund vooral om dat stamelende, aarzelende, maar ook boeiende proces van met ons allen in zo veel verschillende talen, in al die werkgroepen, bij al die voordrachten en in al die ontmoetingen uit letters woorden maken. Hoe maken wij met elkaar het woord Christengemeenschap en .....misschien nog veel later, ooit... in een verre toekomst ....het woord Mensheid?

*Met dank aan allen die inhoudelijk aan de conferentie hebben meegewerkt, in het bijzonder: B. Baan, V. von Behr, Y. Breidenstein, M. Glöckler, A. Mandaiker, I. Momsen, T. Ravetz, N. Schaaf, W. Schad en I. Schwenk-Asmuss.*

## Babylonische spraakverwarring of Pinksterverstaan?

door Louise Kelder (gemeente Zeist)

Van alle vijf continenten troffen de conferentie-deelnemers elkaar in Dortmund. In lokalen presenteerden deze culturen zich in hun veelkleurigheid met handgemaakte spulletjes, een heerlijk kopje koffie en speciale hapjes. Al spoedig trokken de stands van Peru, Colombia, Oekraïne en vele anderen naar buiten in de zon. Jeugdigen jongleerden en deden acrobatische toeren, er werd volksdans en poppenspelen trokken kijkers. Het was één groot ontmoetingsfestival met spel, muziek, dans en toneelspel met als ernstig middelpunt de mensenwijdingsdienst en de vraag die aan ieder van ons gesteld werd: waar komt de toekomst jou nabij?

### De veeltaligheid

We verspreidden ons 's morgens aan het begin van de dag over de vijf mensenwij-

dingsdiensten, die in vijftien verschillende talen werden gehouden met een toespraak in Duits of Engels. De altaren stonden vaak hoog op het podium, ook als achtergrond van lezingen en werkgroepen. Een prachtig paars gekleurde doek was achter het altaar gedrapeerd en tegen die achtergrond een grote altaarschildering. Het warm glanzende vaatwerk ter rechterzijde en het goud op de casula van de priester toverden de schoolzalen om tot gewijde ruimtes.

En daar luisterden we naar die vreemde muziek van klank en ritme van volstrekt onbekende talen: Japans als een verstild watertje dat af en toe klaterend over steentjes sprong, het Hongaars als de sterke groeikracht van een boom met op het eind steeds vele vertakkingen en twijgen, Engels als wind over de zee met het ritme van over-



slaande golfjes. En hoe klonk het Nederlands? "Zachtmoedig", vonden een paar Oostenrijkers, "met innerlijkheid". Gesterkt verdeelden we ons daarna over zeven tot acht verschillende lezingen en 's middags zo'n veertig tot vijftig werkgroepen, waar we konden kiezen tussen Duits, Spaans, Engels, Frans, steeds met vertaler. Daarbij werd dan ook nog vaak simultaan vertaald door deelnemers zelf. Je kon het soms ervaren als een kakofonie van geluid, maar het gedachtegoed wat tot ons sprak inspireerde ons en het hartegedaar van de spreker bracht ons in één stemming, waardoor ondanks de spraakverschillen een grote eensgezindheid ontstond. Het gevoel stroomde naar het podium toe en alles wat daar gesproken werd vond zijn weerklink in de zaal. Ingeluid werd dat door het welkom van Vicke von Behr, die onze aandacht leidde naar de vele engelen van gemeenten over de hele wereld die hier elkaar ontmoetten! Uitgeluid door de koorleider, die ons allemaal tegelijk in de grote zaal hard op "Dank je!" liet zeggen met in gedachten allen die moesten achter blijven.

### Future Now!

Martin Samson, geestelijke uit Adelaide (Australië), zette even ons hele wereldbeeld op zijn kop door ons mee te voeren langs de Melkweg, tussen Tweelingen en Stier doormetend naar het zuiden om tenslotte langs het Schip Argo en het Zuiderkruis de horizon te snijden van de 'Zuidelijke Oceaan'. De rivier

Murray loopt van noord naar zuid, parallel aan de Melkweg en mondt uit in die Zuidelijke Oceaan: daar ligt Adelaide. Elke morgen worden daar de sacramenten gevierd op aarde en aan de oceaan en aan de Melkweg meegedeeld. De naaste burens zijn Melbourne (ruim 700 km afstand) en Sydney (meer dan 1000 km afstand) en dan volgen de Filippijnen, Lima en Los Angeles. In de verre periferie van deze gemeente liggen Europa en New York! Ieder kan zich als centrum voelen van de spirituele stroom die van de eigen plaats uit gaat. Hij zette ook onze cultuur op zijn kop door in te gaan op de historische ontwikkeling van het denken en de wereldwijde dominantie van de Europese filosofie van Aristoteles tot Kant. Dat is noodzakelijkerwijs tot een mannelijk godsbegrip geworden die we aanbidden als 'hij' en die van een andere substantie is dan wij. Het vrouwelijke godsbeeld, zoals bijvoorbeeld bij de Aboriginals, zou zijn plaats weer moeten innemen, maar daarvoor is nodig dat we ons bewust worden hoe zeer onze cultuur van dat hij-principe is doordrongen, zelfs tot in onze mensenwijdingsdienst. Een oproep tot bezinning en een oproep tot verandering: eigenlijk is het nodig te beseffen dat elke ontmoeting, elke gebeurtenis jou van binnen uit verandert. Dat was één van de diverse gedachten, die me vanuit de vele bijdragen tegemoet sprongen: daar lichtte het 'Future Now!' aan op! Ik ging naar huis in het besef dat van nu af aan niets meer het zelfde zou zijn.

*J:* De goede sfeer, iedereen groette elkaar vriendelijk, ook al kende je elkaar niet; de rijkdom aan culturen en al die prachtige kleurrijke kleding en spulletjes die ze meebrachten; en natuurlijk de rijke inhoud van al die lezingen, ik heb genoten. Getroffen hebben me met name twee dingen. Ten eerste

dat er zoveel jongere mensen waren. Ik vroeg me af of die groep mensen in Duitsland dan sterker vertegenwoordigd is in de gemeenten. Maar ik begreep van Katja Orłowski die bij de Foundation in Berlijn werkt, dat ook zij verbaasd was over deze verhouding.

Ten tweede was ik onder de indruk van de toespraak ter afsluiting van Vicke von Behr, aartsbewindsdrager, waarin hij schetste hoe verschillend de omstandigheden wereldwijd zijn, waarin de priesters en gemeenten werken. Hij vertelde over de gemeente in Johannesburg, Zuid Afrika, waar iedereen hetzij zelf slachtoffer is geweest van geweld of in zijn directe kring wel iemand kent die dat was. Vicke von Behr vertelde over een gezin – vader, moeder en zoon – dat overvallen was door een bende. De zoon had kort geleden de jeugdwijding ontvangen. De bende overvallers kwam hun huis binnen en de moeder zag, zo vertelde Von Behr, dat er 'geen vlam was in hun ogen en dat ze dus óf moest doen wat haar gevraagd werd, óf gedood zou worden'. Vader en zoon werden onder dwang op een stoel gezet en daaraan vastgebonden. De overvallers gooiden een deken over hen heen. Toen richtten ze zich tot de moeder. De vader kon de manier waarop ze dat deden nauwelijks verdragen en begon onder zijn deken te bewegen. Als dit de aandacht zou trekken, zouden ze worden vermoord. De zoon probeerde zijn vader te kalmeren en sprak zachtjes de woorden 'yea, so be it' (ja, zo zij het). Hij bleef dit herhalen. Intussen moest moeder al haar kracht bundelen om rustig te blijven. De overvallers wilden verschillende spullen uit hun huis hebben die zij hen moest laten zien. Daarna vertrokken zij. Het vermogen van die jongen om 'ja' te zeggen tegen iets wat hij zeker nooit gewent zou hebben en daarin een kracht te vinden om die afschuwelijke situatie uit te houden raakte me het meest.

*W:* Wat had je niet willen missen?

*J:* De Britse humor van Roger Druitt, priester



*Vicke von Behr, aartsbewindsdrager*

in Groot Brittannië. Er was sowieso veel humor in de verschillende lezingen en aankondigingen. En natuurlijk in de acts tijdens de Open Bazar. Hier konden verschillende landen en initiatiegroepen zichzelf presenteren.

Ook de mensenwijdingsdienst in het Russisch had ik niet willen missen.

*W:* Waren er ook specifiek op jongeren gerichte activiteiten?

*J:* Voor jongeren tussen 14 en 18 jaar was er een apart programma. Zij zijn de stad in getrokken om daar de mensen met belangstelling tegemoet te treden, met naar verluidt verassende resultaten. Een jeugdgroep uit de gemeente Neurenberg voerde het toneelstuk 'As you like it' op. 's Avonds was er een nachtcafé, waar jongeren voor en met elkaar muziek maakten. Ook niet-meerzo-jongeren waren daar welkom. Tijdens de bazaar werd er gejongleerd met kegels en wie wilde kon bij hen ook balanceren over

## Ja zeggen

*door Willemijn Soer (gemeente Zeist) en Judith Slokker (jongerenmedewerker)*

*Willemijn Soer en Judith Slokker namen met een groep jongeren deel aan 'Future Now!'. Willemijn vraagt Judith naar haar indrukken.*

*W:* Judith, wat heeft je getroffen in deze dagen?

het koord dat ze tussen twee bomen hadden gespannen.

Uiteraard waren de Nederlandse jongeren er om de Christengemeenschapskampen te presenteren. Ook de Duitse kinder- en jeugdkampen waren vertegenwoordigd en er waren twee kraampjes met jongeren initiatieven in Duitsland: van het *Jugend Symposium*, waarin een groep twintigers zich maandelijks een weekend met een inhoudelijk thema bezighoudt, bijvoorbeeld met karma, en van *Initiatieve zur Priesterbildung*, een tweejarige cursus waaraan jongeren vanaf 17 jaar kunnen deelnemen. Ook zij komen dan maandelijks bijeen rondom een inhoudelijk thema.

In de werkgroep over priesterschap in de 21e eeuw waaraan ik deelnam zaten relatief veel twintigers. Helaas kwamen hun vragen en verhalen minder goed uit de verf omdat ze werden ondergesneeuwd door die van

één van de werkgroepeliders. Hij kon overigens boeiend vertellen, maar is wel in z'n eentje aan het werk geweest in deze werkgroep.

*W: Wat voelde als een opdracht?*

*J: Ik ben er zonder echte opdracht heen gegaan, open dus. Ik heb natuurlijk gekeken of er op de Bazar initiatieven waren die interessant zijn voor het Nederlandse jongerenwerk en ik heb met verschillende mensen gesproken over het jongerenwerk. Het was voor mij de eerste internationale conferentie van de Christengemeenschap en ik heb daar ook rondgelopen met de vraag of ik me kan verbinden met de Christengemeenschap als geheel, die daar echt zichtbaar en voelbaar omvangrijker is dan de gemeente thuis en de mensen die ik ken.*

*W: Heeft de conferentie betekenis voor je werk als jongerenmedewerker?*

*J: De conferentie was heel inspirerend voor*

mijn werk. Jongerenwerk is iets dat ook in samenwerking met andere jongeren moet ontstaan en daarin kan ik die inspiratie zeker aandragen. Inspiratie heeft als bij-effect ook altijd dat er ideeën ontstaan waar geen directe aanleiding voor was. Ook in die zin was het vruchtbaar. Zo bedacht ik om in de nieuwsbrief die ik schrijf voor jongeren interviews met de verschillende geestelijken op te nemen, zodat de jongeren een beeld krijgen van wie de priesters zijn. Verder zat ik te broeden op een manier om de verschillende buitenlandse initiatieven die bij 'Future Now!' werden gepresenteerd, op een uitnodigende manier aan de jongeren te presenteren als mogelijkheid voor jongerenwerk in Nederland. Dat werd een menukaart.

*W: Zie je al iets voor je voor de toekomst?*

*J: Op dit moment (juni) loop ik rond met*

drie ideeën. Het lijkt me leuk om met een groep jongeren samen een musical te maken. Verder hebben jij en ik het in de bus gehad over het autobiografisch schrijven, dat lijkt me voor jongeren ook zeker interessant. Tenslotte ga ik me denk ik wagen aan een enquête onder de jongeren, om te zien wat ze aan zou spreken.

*W: Wat heb je daarvoor nodig? Van wie?*

*J: Voor alle drie heb ik enthousiaste jongeren nodig. Voor de musical heb ik al een eerste contact gehad met één van de jongeren, zij was enthousiast.*

*W: Wat wordt je eerste stap?*

*J: In gesprek gaan over de concrete uitwerking van die musical. Over het autobiografisch schrijven zullen wij vast nog contact hebben. En aan de enquête ga ik beginnen in de zomer, dan kan ik die in augustus versturen.*



*Jonglerende jongeren*

## De werking van Christus in de wereld

*door Jan Henselmans (gemeente Driebergen)*

Om twee redenen besloot ik om naar 'Future Now!' te gaan. De conferentie zou een goede gelegenheid zijn, die niet zo vaak voorkomt, om de Christengemeenschap wereldwijd te beleven. Die kans wilde ik niet voorbij laten gaan. Daarnaast sprak het centrale thema 'de nieuwe tegenwoordigheid van Christus' mij zeer aan. In dit stukje beschrijf ik enkele van mijn impressies van de conferentie.

In de eerste plaats de plek waar de conferentie werd gehouden. Die was zeer geschikt om zoveel mensen uit alle werelddelen op te vangen en om landen, groepen en instellingen zich te laten presenteren. Een terrein waarop in het groen verspreid twee vrije scholen, enkele antroposofische instituten en een verzorgingshuis liggen, verbonden door een net van wandelpaden. Aan het schoolplein stond een grote witte tent, waarin de maaltijden werden verstrekt. Vanwege het mooie weer

namen veel mensen hun blad met eten mee naar buiten om het zittend op muurtjes en bankjes te nuttigen.

Op het plein stond een grote bus, als een soort uitvalsbasis van studenten van de seminaries in Stuttgart en Hamburg. Die lieten zich ook tijdens de conferentie duidelijk zien en horen. Zo heb ik genoten van een groepje mannelijke studenten uit Hamburg, die enthousiast op het schoolplein stonden te rappen op leuke, gewaagde teksten. De plek en de openheid van de mensen naar elkaar toe maakten dat ontmoetingen gemakkelijk en bijna als vanzelfsprekend plaatsvonden. Ik voelde me er thuis.

Een hoogtepunt was de mensenwijdingsdienst in de verschillende talen. Daar beleefde ik de Christengemeenschap wereldwijd het sterkste. Ik heb de dienst in vier talen bijgewoond; Duits, Engels, Frans en Georgisch. In de dienst in het Duits in de grote



De bus van het Stuttgarter seminarie

zaal, werd de muziek verzorgd door een orkest en een groot koor met mensen uit de verschillende landen. In de Georgische dienst verzorgde een groepje grotendeels jongere mensen uit Georgië de muziek, waarin hun herkomst weerklonk.

De uitwerking van het inhoudelijke thema vond plaats in de vele lezingen en werkgroepen. Boeiend vond ik de lezing van Tomás Bonek, priester in de Christengemeenschap te Praag, over de ontwikkelingen in de wereld; van het verloren gaan van tradities tot de negatieve gevolgen van globalisering. De Christengemeenschap wil daar positieve krachten tegenoverstellen. In het gesprek over de lezing werd de vraag gesteld: leven we ook echt wat we in de Christengemeenschap zeggen en willen? Dat is nog maar zeer ten dele het geval, we hebben nog een lange weg te gaan.

Ik heb deelgenomen aan de werkgroep 'Christus – de werkelijkheid waarin wij leven', die werd geleid door Albrecht

Schwenk, priester in Kassel en bewindsdrager van de regio Duitsland-Midden. In drie werkgroepbijeenkomsten zijn de deelnemers zich stap voor stap beter bewust geworden van de werking van Christus in het daglicht en hoe Hij kan werken in de mogelijkheid van mensen om lief te hebben en te denken.

Wat mij opviel is dat op de derde en vierde dag de onderlinge gesprekken die ik had met mensen over belevingen op de conferentie steeds duidelijker gingen over de centrale vraagstelling, de werking van Christus in de wereld. Hoe kan ik daar verbinding mee krijgen? Alsof we vanuit een gezamenlijke geest met elkaar spraken.

Tijdens de afsluitende bijeenkomst werd de mogelijkheid geopend dat er weer een wereldwijde conferentie zou kunnen worden georganiseerd in 2022, als de Christengemeenschap honderd jaar bestaat. Daar werd instemmend op gereageerd. Ik hoop dat ik er dan weer bij kan zijn

## Het bewogen begin

*In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?*

### Terugzien met het oog op de toekomst

**Hoe kunnen wij de impulsen van de stichters voortzetten?**

door Bastiaan Baan (geestelijke gemeente Zeist)

*Als afsluiting van de reeks biografieën van pioniers van de Christengemeenschap, die gedurende drie jaar in twaalf nummers van In beweging verscheen, doe ik een poging om iets op het spoor te komen van hun impulsen. Wat heeft deze pioniers bewogen – en zijn er beweegredenen, die voor ons en voor de toekomst van de Christengemeenschap van betekenis kunnen zijn?*

Alleen al het feit, dat deze personen geen eigen ambities volgden, maar zich ten dienste stelden van een 'religieus avontuur met onbekende afloop' zonder enige bestaanszekerheid, toont aan, dat het om een bovenpersoonlijk initiatief ging. "De nieuwe kerk hangt in de lucht", schreef Eduard Lenz in zijn dagboek, enkele maanden voordat hij in aanraking kwam met dit initiatief.

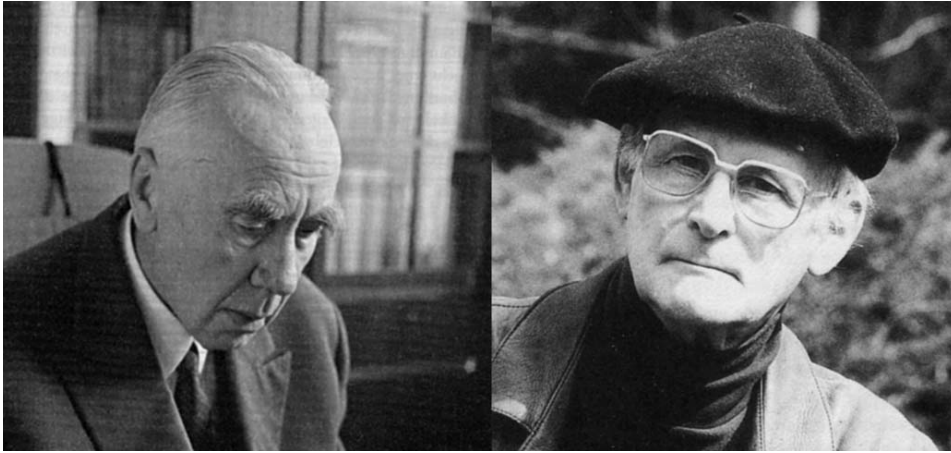
Bij de stichting van de Christengemeenschap hebben overigens niet alleen bekende stichters, maar in een aantal gevallen vooral impulsen van hun partners een doorslaggevende rol vervuld. Martin Borchart, één van de eersten die aan Rudolf Steiner beslissende vragen stelde, wordt hiertoe aangespoord door zijn echtgenote. Ze wordt 's morgens heel vroeg wakker, stoot haar man aan en zegt: "Martin, we moeten naar Dornach gaan!". Martin draait zich om en moppert: "Laat me slapen...". Maar zij bereikt toch, dat ze kort daarop met haar man naar Dornach vertrekt, in de barre omstandigheden van hyperinflatie en finan-

ciële crisis, en dat hij een voorbereidend gesprek met Rudolf Steiner voert.

Ook Heinrich Ogilvie, die aan de wieg van de Christengemeenschap in Nederland staat, zou zonder zijn vrouw, Gretchen Schulze, de weg naar het priesterschap niet gevonden hebben. Als de jonge student Gottfried Husemann aan Heinrich verteld heeft over de op handen zijnde stichting, stuurt Heinrich hem onverrichter zake weg. Hij denkt er niet aan om met dit initiatief mee te doen. Thuisgekomen van zijn werk vertelt hij aan zijn vrouw wat er gebeurd is. Hij is nog niet uitgesproken, of Gretchen roept verschrikt: "Haal hem terug – dat is jouw weg!". Zij helpt hem om zijn weerstanden en vooroordelen te overwinnen. Het doet mij denken aan de rol van 'de vrouwen die Jezus dienden' in het evangelie. Weliswaar stonden de mannen vóór op het toneel bij het ontstaan van het christendom en speelden hun dramatische rollen, maar zonder de vrouwen achter de schermen zou deze grootste onderneming uit de geschiedenis hopeloos mislukt zijn...

### Het werk van hen die ons zijn voorgedaan

In enkele uitzonderlijke gevallen kunnen we letterlijk volgen, dat de impulsen van de pioniers van de Christengemeenschap na hun dood inspirerend werken. In de levensbeschrijving van Walter Gradenwitz (In beweging, Michaël 2007) beschreef Siegwart Knijpenga, hoe hij zich bewust werd van zijn



*Rudolf Frieling en Emanuel Zeylmans*

toekomstige plaats in de kring van geestelijken tijdens de crematie van Walter Gradenwitz: "De collega's stonden daarbij in gewaad in een kring om de kist. Ik zat zelf aan het eind van de ruimte op het balkon, omdat ik met de altviool de muziek verzorgde. Omdat ik daar alleen was en bovendien vanuit de hoogte onbelemmerd overzicht had, kon ik mij geheel op het gebeuren rond de kist concentreren. Ik werd mij toen bewust dat de kring van geestelijken die daar stond mijn werkring zou moeten worden; de groep die daar stond, voelde ik als mijn groep. Door de hele samenhang waarin deze ervaring optrad kan gezegd worden, dat de doden waarmee wij verbonden zijn ons soms de ogen kunnen openen voor dingen, die wijzelf vanuit ons eigen bewustzijn niet zien. Ik leerde dat toen kennen en kreeg vertrouwen in de werkzaamheid van hen die ons zijn voorgedaan."

Kort en bondig was de boodschap van een gestorvene, toen onze collega Maarten de Gans in de jaren '80 zijn vierde jaar in Zuid-Amerika begonnen was en voor zware opgaven stond. In een heldere droom sprak de net overleden Jacobus Knijpenga hem toe: "Als je me nodig hebt, kun je op me rekenen". In het bijzonder wanneer mensen

een taak moeten verrichten, die hun eigen krachten te boven gaat en die niet met persoonlijke ambities verbonden is, kunnen de gestorvenen de levenden bijstaan.

Zo ging het, toen mijn collega Emanuel Zeylmans de 'onmogelijke' taak op zich nam om de biografie van Ita Wegman te schrijven: een onontgonnen oerwoud van conflicten en tragedies uit de begintijd van de antroposofie. In de eerste nacht na het schrijven van het eerste hoofdstuk verscheen Rudolf Frieling (die kort daarvoor overleden was) in de droom en nodigde Emanuel Zeylmans uit: "Durch diese Arbeit kommen Sie niemals alleine durch. Nehmen Sie mein Studierzimmer, bittet!". Zeylmans werd rondgeleid in een buitengewoon indrukwekkende studeerkamer. Maar de volgende nacht verscheen Frieling opnieuw en zei met een licht verwijt: "Sie haben gar nicht bemerkt wie mein Studierzimmer wirklich aussieht". Vervolgens leidde hij in de droom Zeylmans rond in een vertrek, dat in een zee van stralende kleuren glansde. De zon scheen naar binnen en overal stonden de mooiste bloemen. Kortom: Zeylmans merkt, dat Frieling hem krachtig bijstaat in zijn opgave. Emanuel Zeylmans vertelde later, dat hij zonder de hulp en de inspiratie

van Rudolf Frieling niet in staat zou zijn geweest om dit gigantische werk te schrijven.

Maar we hoeven niet zo ver te zoeken als deze priesters, om iets van de werking en de bijstand van de gestorvenen te ervaren. Het stemt dankbaar en bescheiden wanneer je beseft dat onze Christengemeenschap, zoals die in verschijning treedt, voor een groot deel het werk is van degenen die ons zijn voorgedaan. De meeste van onze kerkgebouwen, de kampen, Valckenbosch, maar ook de vertaling van de sacramenten in de Nederlandse taal, de vertaling van het Nieuwe Testament... Dat alles en nog veel meer is letterlijk en figuurlijk van de grond af aan opgebouwd door onze pioniers.

### **Het gebed krijgt vleugels**

Rudolf Steiner heeft in zijn eigen leven consequent met de impulsen van een gestorvene geleefd en deze impulsen levenslang voortgezet. Hij beschrijft, hoe hij – niet in de zin van archiveren en reproduceren, maar van verder denken en ontwikkelen van gedachten en impulsen van de gestorvene – zich vanaf zijn 18e levensjaar met Goethe heeft beziggehouden (in: Inzicht in het mysterie van Golgotha, Zeist 2010, voordracht van 24 april 1917). Overigens voegt hij er aan toe: "Het hoeven niet per sé Goethes te zijn. Het kan ook de eerste de beste Müller of Schulze zijn". Kortom: om de impulsen van gestorvenen voort te zetten, kunnen we dicht bij huis beginnen. Maar wie dit enige tijd beoefent, ontdekt dat de gedachte aan de gestorvene ons vroeg of laat naar Christus toe leidt: "Zoals de gedachte in mij tot leven wordt gewekt, zo leeft hij door toedoen van Christus".

Nu ik deze aanwijzing enkele jaren beoe-

fend heb met betrekking tot enkele van onze stichters, kan ik uit eigen ervaring bevestigen, dat deze verbinding met gestorvenen tot een verdiept cultus- en gebedsleven leidt. Niet voor niets wordt het spreken van het Onze Vader in de mensenwijdingsdienst voorafgegaan door de bede: '... en verenigen willen wij ons biddend met hen, van wie Gij vóór ons ontving het offer van Uw Zoon'. Het bidden voor en met onze 'grote' en 'kleine' doden (Openbaring 20:12) geeft aan ons gebed vleugels, zoals het voltrekken van de mensenwijdingsdienst voor en met onze gestorvenen de altaardienst tot volle werkelijkheid maakt. In deze zin kan ieder, die de intentie heeft om samen met de celebrant de mensenwijdingsdienst waardig te volbrengen, een belangrijke bijdrage geven aan dit gebed van levenden en gestorvenen.

Johanna Logeman, een van de priesters die ons zijn voorgedaan, kon, terugblikkend op haar leven, constateren: 'Alleen aan het altaar ben ik werkelijk gelukkig!'. Wie het geluk heeft om te herkennen wat zich in werkelijkheid aan onze altaren afspeelt, wil dit geschenk niet voor zichzelf houden, maar het delen met onze zichtbare en onzichtbare gemeente.

*De twaalf delen van de serie 'Het bewogen begin' zijn gebundeld op de website van de Christengemeenschap:*

*www.christengemeenschap.nl, onder 'In beweging'. U vindt hier ook een trefwoorden zoekregister van alle artikelen die in het tijdschrift zijn verschenen vanaf 2001. Kopieën van artikelen uit oude nummers kunt u desgewenst opvragen bij het landelijk secretariaat.*

## De priesteropleiding

### Het priesterschap in de Christengemeenschap en de weg er naar toe

door Myriam Driesens (geestelijke gemeente Eindhoven)

*In het fictieve vraaggesprek waarvan hier verslag wordt gedaan zocht Myriam Driesens (contactpersoon in de Nederlands-Vlaamse priesterkring voor de priesterseminaries) naar een vorm die de lezer op een korte en kernachtige wijze deelgenoot laat zijn van de vragen die haar het vaakst worden gesteld.*

*Hoe komt iemand tot het besluit om priester te willen worden?*

Heel soms gebeurt het dat iemand na zijn eerste mensenwijdingsdienst weet: "Dit is het, hier ga ik me helemaal mee verbinden" en aansluitend de impuls in zich voelt opkomen om priester te willen worden. Maar meestal gaat hier een lang proces aan vooraf. Men is steeds dieper in de mensenwijdingsdienst en de gemeente gaan groeien of men is geïnspireerd geworden door een kampgeestelijke. En in de beslotenheid van de ziel is het verlangen gaan rijpen om zelf de dienst aan het altaar te verrichten.

Je ziet vaak dat het moed vraagt om dat verlangen ernstig te nemen en dat een ingrijpende gebeurtenis, zoals het sterven van een dierbaar iemand, nodig is om op weg te gaan. In wezen gaat het om een normaal en goed verlangen, dat in iedere religieuze mens kan en mag leven.

*Kan iedereen priester worden?*

Ja en neen. In principe kunnen heel veel mensen de dienst aan het altaar verrichten, of de gemeente 'voorgaan'. Veel meer dan we denken! Iedere oprecht christelijk-religieuze mens die door de gemeente aanvaard zou kunnen worden in zijn of haar 'voorgaan' en die bereid is zijn hele zijn in dienst

te stellen van de sacramenten en de gemeente, kan priester worden. Maar die bereidheid is niet genoeg. Je moet het ook kunnen en vol kunnen houden. Dat heeft dan weer te maken met de brede waaier aan bezigheden van een gemeentegerestelijke. Duidelijker dan het Nederlands heeft het Duits twee woorden voor het ambt: Priester en Pfarrer. Priester ben je vooral in het werk dat rechtstreeks met de sacramenten heeft te maken. Het woord Pfarrer dekt meer de algemene lading van het ambt en alles wat daarbij komt kijken. Om een goed priester te zijn heb je bepaalde kwaliteiten nodig, maar om als gemeentegerestelijke te werken eveneens.

*Wat maakt een priester tot priester?*

Dat is een goede vraag, maar hij is niet zo gemakkelijk te beantwoorden!

Toch zou ik zeggen: de wijding. De wijding echter als een beginpunt, niet als einddoel. Dat klinkt ouderwets! De protestantse beweging kent sinds Luther het begrip 'priesterschap van alle gelovigen'.

*Heeft de Christengemeenschap, beweging tot religieuze vernieuwing, dan geen nieuwe inhoud aan het priesterschap gegeven?*

Toch wel. Dat komt tot uitdrukking in een nieuwe verhouding van priester tot gemeente. De gemeente krijgt bij het voltrekken van de sacramenten een cruciale en actieve rol. De mensenwijdingsdienst begint met de woorden "Laat ons de mensenwijdingsdienst waardig volbrengen". De religieuze vernieuwing is erop gericht dat de gemeente zich daarvan meer en meer bewust wordt.



*Studenten in de blauwe zaal van het Stuttgarter seminarie*

Een sacrament voltrekken is met aardse middelen een geestelijke realiteit mogelijk maken. Dat betekent dat wij als mens om te beginnen wel de voorwaarden scheppen, maar dat de zegen, de 'genadekracht', uit de geestelijke wereld moet komen. Uiteindelijk evolueert de handeling echter naar een samenwerken van gemeente en geestelijke wereld.

In het mee voltrekken van de sacramenten is de gemeente dus even priesterlijk als de priester! Alleen is niet ieder individu zich daar even sterk van bewust. En dat hoeft ook niet; iedereen wordt meegenomen. Dat is juist het bijzondere. Maar je voelt wel dat in het hele sacramentele gebeuren er iemand moet zijn die het geheel draagt.

*De priester?*

Toch niet. Of toch niet in de eerste plaats. Het is de Christus in ons. De Christus is de middelaar. Hij is het die uiteindelijk het sacrament voltrekt.

*Wat is de rol van de priester dan?*

Hij is de dienaar van de gemeente en van de Christus, die zelf dé Dienende is: "Maar Ik ben in uw midden als de dienende" (Lk 22, 24-28). Als Christus dienend de voeten van de apostelen wast (Joh 13, 3-17), doet hij dat echter niet als slaaf, maar als de meester en heer die zich buigt (Joh 13,13). Christus is de koninklijke dienaar.

Nadat Christus bij de inzetting van het avondmaal de opdracht geeft: "Doet dit voortaan om mij te gedenken" (Lk 22,19), wordt het de taak van de priester om koninklijk-dienend de sacramenten in Zijn naam te voltrekken. De spirituele volmacht hiervoor ontvangt hij door de wijding.

*Over welke kwaliteiten moet een priester beschikken?*

Beschikken is een groot woord. Gelukkig wordt er bij de priesterwijding gesproken over "Gij, een wordende". Misschien is de

belangrijkste voorwaarde om priester te kunnen zijn wel het diepe, existentiële, nooit ophoudende verlangen om heel je denken, voelen en willen te laten doordringen door de Geest van Christus.

#### *Hoe houd je dat verlangen brandend?*

Door een dagelijks volgehouden innerlijke scholing: gebed, meditatie, leven met de beelden en de woorden uit de evangeliën, vooral die uit het Johannesevangelie en de Apocalyps, door de dagelijkse omgang met de mensenwijdingsdienst; de terugblik. Andere belangrijke aspecten zijn studie en niet te vergeten de open interesse voor alles wat in de wereld en tussen mensen gebeurt. Want de openbaring van Christus door de heilige Geest houdt nooit op en is op de meest verrassende plekken te vinden. Het is zaak om je ziel en je denken zo lenig te

maken dat je de Christus kunt herkennen, niet alleen in de eigen ziel of in de mensenwijdingsdienst, maar ook in het dagelijkse leven.

#### *Wat maakt het priester-zijn in de Christengemeenschap dan anders dan bijvoorbeeld in de Rooms Katholieke kerk?*

Afgezien van het feit dat vanaf de stichting van de Christengemeenschap in 1922 ook vrouwen priester kunnen worden, heeft het vooral te maken met het denk- en onderzoekskader waarin de priester werkt. Je zou kunnen zeggen dat de Christengemeenschap de jongste loot is aan de zich ontwikkelende boom van het kerkelijk christendom, een loot echter die rechtstreeks aan de wortel ontsprong, maar dit verhaal zou ons nu te ver leiden. Het denk- en onderzoekskader van de priester is heel uitgesproken

dat van de antroposofie of geesteswetenschap. Daarnaast is er natuurlijk die nieuwe verhouding tussen priester en gemeente.

#### *Wat doet de wijding?*

De priesterwijding verleent iemand de spirituele volmacht om de sacramenten te voltrekken, om dan vanuit die bron de zielzorg en de verkondiging, zoals dat in het jargon heet, te verzorgen. De priesterwijding is, om het wat banaal uit te drukken, een soort 'contract' tussen geestelijke wereld en mensheid. De kandidaat priester verbindt zich ertoe om, na een gedegen voorbereiding, niet aflatend ernaar te streven om in alle omstandigheden vanuit de Christus te denken, voelen en willen. De geestelijke wereld verbindt zich ertoe om, door middel van de Christus in de priester, de sacramentele krachtstroom op aarde werkzaam te laten zijn. Daarmee wordt de werking van een sacrament aan het toeval onttrokken. De wijding beschermt echter ook de mens die priester is en schenkt hem de moed en de vrede om vanuit zijn onmacht en deemoed de hoge handelingen te verrichten.

#### *Hoe verloopt de voorbereiding tot de wijding?*

We hebben op dit ogenblik drie seminaries: in Hamburg, Stuttgart en Chicago, waarbij dit laatste voorlopig enkel het eerste stukje van de weg kan aanbieden. In ons bewindsgebied streven we ernaar dat de studenten, voor ze zich bij een seminarie aanmelden, eerst een gesprek hebben met twee geestelijken die daartoe gemandateerd zijn door de priesterkring of synode. Het is niet zo dat daarbij een selectie plaatsvindt, want iedereen blijft vrij om daarna te doen wat hem goed lijkt. De ervaring leert dat zo'n gesprek helpt om een goede start te maken op de juiste plek.

Nadat de student aangenomen is op een seminarie, begint een echte scholingsweg. Meestal lijkt dat in het begin niet zo, vooral als je uit beroepsbezigheden komt; dan lijkt

het net vakantie! Maar vroeg of laat word je fundamenteel en stevig met jezelf geconfronteerd. Hoe je daarmee omgaat zal in belangrijke mate bepalen hoe het verder gaat.

Die confrontaties kunnen op alle gebieden van het leven liggen. Om maar een paar voorbeelden te noemen: kan ik trouw blijven aan de opdrachten die ik mezelf heb opgelegd in verband met mijn innerlijke scholing? Kan ik mezelf waarnemen zoals de anderen uit de groep mij waarnemen? Hoe ga ik om met conflicten? Begrijp ik de lesinhouden voldoende? Ben ik snel aan de grenzen van mijn levenskrachten? Kan ik tegen kritiek? Hoe stel ik me op in de groep? En voor Nederlanders niet onbelangrijk: kan ik me positief en constructief voegen in het reilen en zeilen op het seminarie, ook als ik er van alles op aan te merken heb? Dat het zo 'Duits' is bijvoorbeeld.

#### *Wat houdt de opleiding zoal in?*

Je kunt het in wezen niet een opleiding of studie noemen; het is een weg. Bij een opleiding bereik je het doel als je aan de normen van de onderdelen voldoet of als je de nodige studiepunten hebt verzameld. Zo werkt het op de weg naar het priesterschap echter niet. Zolang je niet daadwerkelijk gewijd bent, is niets zeker. Het is iets wat je moet kunnen uithouden. Dat komt door het 'contract', waar ik het daarmee over had. Met andere woorden: de geestelijke wereld spreekt ook een woordje mee.

Uit alles wat er tot nu toe gezegd is, valt af te leiden wat er zoal in het – uiterlijke! – curriculum staat: dagelijks de mensenwijdingsdienst, een stevige portie antroposofie, theologie, christologie, sacramentenleer, evangeliestudie, maar evengoed cursussen als projectieve geometrie en goetheanistische kleurenleer of plantkunde, die je denken en waarnemen scholen, of ook nog een cursus als psychiatrische ziektebeelden of conflictbeheersing. Verder is ontzettend belangrijk een vak als spraakvorming, waar-



*Bibliotheek in het seminarie te Hamburg*



*The Seminary of the Christian Community Chicago*

in je gegarandeerd jezelf heel erg tegenkomt. Dan zijn er nog de uren waarin specifieke vaardigheden worden geoefend, zoals creatief schrijven ter voorbereiding op het leren preken. Er is ook een stuk persoonlijke studie, dat meestal uitmondt in een kleine voordracht voor de medeseminaristen. Daarnaast probeert de leiding van het seminarie iedere student persoonlijk te begeleiden op zijn weg.

*Waarin onderscheiden de seminaries zich van elkaar?*

Zo heel erg verschillen ze ook weer niet. Het gaat om accentverschillen, die trouwens van jaar tot jaar anders kunnen zijn. Er is heel wat in beweging op alle drie de seminaries. Wat bijvoorbeeld Stuttgart typisch maakt, is dat men er net als in Chicago intern woont. In Hamburg woont men op kamers. In Hamburg kunnen de studenten in een gevorderd stadium dan weer tot op zekere hoogte zelf hun pakket samenstellen. Een duidelijke tendens aan alle drie de semina-

ries is om meer rekening te houden met de individuele levenssituatie en leerbehoeftes van de student.

*Hoe zit het met de stages?*

Dat is vrij individueel bepaald en in het begin vooral afhankelijk van het persoonlijk initiatief van de student. Vaak is het zo dat een student zich voor een korte tijd een meeloopstage zoekt in een vakantieperiode. Dat hoeft niet noodzakelijk in een gemeente te zijn, het kan ook in de publieke welzijnssector. In ons bewindsgebied zien we graag studenten meelopen in een kamp.

Maar ergens op de weg, meestal na twee jaar, komt doorgaans de 'grote stage' in één of twee gemeenten. In het begin is dat ook vooral meelopen, maar gaandeweg wordt er meer van de stagiair verwacht: al eens preken vóór de dienst, godsdienstles geven, evangeliebesprekingen leiden, gesprekken voeren, de viering van een jaarfeest organiseren,...

*Wie bepaalt wie er gewijd zal worden en hoe gaat dat in zijn werk?*

De student wordt op zijn weg goed gevolgd. Na een tijd kan de seminarieleiding zich wel een beeld vormen van de sterktes en de zwaktes van de student en bovenal van zijn vermogen tot verder ontwikkelen. Het hele vaste docententeam wordt in zo'n bespreking betrokken. Ook de stages leveren een beeld op. Als het uiteindelijke oordeel positief is, wordt de student door de seminarieleiding voorgedragen voor een gesprek met de Kring van Zeven, ons hoogste beleidsorgaan. In die gesprekken wordt

een aantal dingen nog eens grondig gepeild, zoals motivatie en het vermogen tot soevereine zelfreflectie, maar ook bijvoorbeeld het meebewegen van de eventuele partner. Als ook dat beeld positief is, wordt de student door de Kring van Zeven uitgenodigd voor het voorbereidingssemester tot de wijding. Het eigenlijke wijdingsbesluit wordt pas een aantal weken voor de wijding genomen. Tegenwoordig gebeurt dat na een week van intensief samenwerken van de Kring van Zeven met de wijdingskandidaten.

*Je zei daarnet dat ook de geestelijke wereld een woordje meespreekt...*

Inderdaad. Je kunt ervan uitgaan dat tijdens zo'n week intensief samenwerken en samenleven in een groep er het een en ander zichtbaar wordt gemaakt. Daarbij is de werking van het dagelijks samen volbrengen van de mensenwijdingsdienst niet te onderschatten. Het maakt iedereen extra ontvankelijk voor inspiratie uit de geestelijke wereld. Of misschien moet ik hier zeggen: uit de Geest van de Christengemeenschap. Verder zie je vaak dat het lot ingrijpt, soms al vroeg op de weg, soms nog in het wijdingssemester: iemand wordt ziek of zwanger. Of er ontstaat een crisis in de privésfeer. Wat je ook wel meemaakt is dat er tijdens de opleiding 'toestanden' ontstaan, net of er een duiveltje (engeltje?) mee gemoeid is. Ze worden niet rechtstreeks door de student veroorzaakt, maar op de een of andere manier is hij er altijd bij betrokken. Hoe je het ook draait of keert, het roept vragen op. In een aantal gevallen kunnen die studenten na een korte of langere pauze hun weg voortzetten.

*Ik ken een aantal mensen waarvan ik het gevoel heb dat er weinig op aan te merken is en die volgens mij een prima gemeentelijke geestelijke zouden zijn, maar die toch afgevozen werden. Hoe komt dat?*

Zulke mensen ken ik ook! Je kunt een menselijke beoordelingsfout nooit uitsluiten. Maar de ervaring leert dat er in de meeste gevallen toch een reden voor is. Al onderken je dat meestal pas veel later. Het kan zijn dat pas aan het eind van de voorbereidingsstijd iets, wat dieper in die mens verborgen lag, op een problematische wijze naar boven komt. Wat opvalt is, dat als je daarna met mensen uit de directe omgeving spreekt, familie of goede vrienden, dat die eigenlijk niet zo verbaasd zijn. Maar ook hier komt er later soms een nieuwe kans.

Bij een andere categorie heeft de geestelijke wereld blijkbaar andere bedoelingen. Het zijn meestal mensen die heel wat te bieden hebben en vaak al op een ander beroepsterrein meer dan hun sporen verdiend hebben. Met wat ze op het seminarie ontwikkeld hebben, wordt gehoopt dat ze de Geest doen instralen in gebieden van de maatschappij waar wij als Christengemeenschap nog totaal geen toegang toe hebben. Dit aanvaarden kan echter een pijnlijk proces zijn.

Hetzelfde geldt voor mensen die de geestelijke wereld niet verloren wil laten gaan voor een van de werkgebieden van de antroposofie. In verhouding zijn er veel meer goede leraren, heilpedagogen, euritmisten, antroposofisch artsen, bio-dynamische landbouwers, wetenschappers,... nodig dan priesters. Als het goed is, blijven of worden al die mensen dragende gemeenteleden en dat is dan weer van fundamenteel belang voor de Christengemeenschap!

*Waar kan ik meer informatie krijgen over de seminaries? En over de kosten en de financieringsmogelijkheden?*

Op het landelijk secretariaat van de Christengemeenschap (adres zie binnenomslag) kan een folder aangevraagd worden met daarin alle nuttige informatie.

### Zuinig op dit perkje in Gods tuin

door Judith van der Bend (gemeente Amsterdam)



*In december 2008 werd Marianne de Nooi gewijd tot priester in de Christengemeenschap en uitgezonden naar de gemeente Amsterdam. Oud-redacteur Judith van der Bend zocht haar op voor het gebruikelijke kennismakingsinterview.*

Marianne wordt in de Kersttijd van 1955 in Bennekom geboren. Ze is een nakomertje in een gezin van vijf kinderen. "Groot geworden met drie vaders en drie moeders", zo vat ze haar plaats in het ouderlijk huis samen. Haar vader heeft samen met zijn broer een smederij en de kleine Marianne is vaak in de werkplaats te vinden. Het vuur, de blaasbalgen, de slijpstenen met de vonkenregen, tegen het ijzer oprennen, spelen in het magazijn, stempelen op kantoor: het

zijn voor haar nog altijd levendige jeugdheden. rinneringen.

Haar plek in het gezin maakt haar ook wel eens eenzaam. Daar komt nog bij dat ze de eerste acht jaar van haar leven veel tijd in het ziekenhuis heeft moeten doorbrengen, soms wel twee maanden achtereen. "Mijn ouders begeleidden dit vol vertrouwen; ik heb daar geen trauma aan overgehouden", zegt ze over deze tijd.

Ze doorloopt de lagere school in Bennekom en daarna het VWO in Ede. In die periode is haar moeder veel ziek en Marianne neemt de zorg voor haar vader en de huishouding op zich. "Dat heeft me zelfstandig gemaakt." Na haar eindexamen wil ze geneeskunde studeren, maar ze wordt uitgeloot. Ze verlaat het ouderlijk huis en begint in Utrecht aan de studie natuurkunde. Daar ontmoet ze Ernst Terpstra, haar latere echtgenoot. Ze delen nu hun leven, maar (nog) niet hetzelfde beroep, want na een jaar stapt ze over naar biologie en gaandeweg specialiseert ze zich in plantenziekten.

"Na mijn studie wilde ik graag naar de Verenigde Staten. Ik was welkom om een jaar onderzoek te komen doen aan de universiteiten in East Lansing en in Madison. Vele jaren later ontdekte ik dat Chicago, waar ik met de priesteropleiding ben begonnen, precies tussen deze twee plaatsen in ligt." Maar van de grote oversteek is voorlopig geen sprake: Marianne krijgt in Nederland de kans om te promoveren. "Ik kon deelnemen aan het Plantago project bij de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen. Het doel van het project was om het functioneren van een model-

plant, de Weegbree (*Plantago*), in natuurlijke ecosystemen te ontrafelen. Fysiologen, genetici, bodemkundigen en ecologen van verschillende universiteiten werkten samen aan dit project. Mijn aandeel aan het onderzoek, dat uitmondde in mijn proefschrift, was de rol die plantenziekten spelen in natuurlijke plantengemeenschappen." Deze baan houdt ook in, dat ze door de week op het onderzoeksinstituut in Oostvoorne woont en in het weekend bij haar man in Utrecht.

Kort na haar promotie, Marianne is dan 32 jaar, gebeurt er veel tegelijk. "Mijn vader stierf en ik verloor een kind; gesandwiched als ik was tussen mijn overleden vader en zoon stond ik als nuchtere natuurwetenschapper ineens met één been aan de andere kant van het bestaan." Niet lang daarvoor was ze voor het eerst in de Christengemeenschap geweest. Marianne pauzeert even en kijkt terug op haar eigen religieuze opvoeding. "Ik kom uit een gereformeerd nest, maar streng ging het er niet aan toe. Mijn vader had zich al min of meer losgemaakt van de kerk, omdat hij een broertje dood had aan schijnheiligheid. Mijn moeder was een oprecht religieuze vrouw en zij was juist heel actief in de kerk. Mijn ouders respecteerden elkaar in hun keuzes en dat wederzijdse respect was voor mij de grondtoon van mijn religieuze opvoeding. Rond mijn 17e jaar heb ik catechisatie gevolgd en belijdenis gedaan – dat was mijn eigen keus. Later ging ik naar de studentenecclesia in Utrecht; Ernst en ik deden mee aan gespreksgroepen en we zijn daar ook getrouwd. In die tijd heb ik mijn lidmaatschap van de gereformeerde kerk opgezegd. Ik voelde me christen, maar niet gebonden aan een bepaald kerkgenootschap." Dat gevoel verandert als Marianne een doop in de Christengemeenschap meemaakt. "Dat was echt een inslag. Ik werd ongelooflijk geraakt: wat hier klonk en gebeurde, dat ging over mij! Over mijn

beweegredenen om onze kinderen te willen dragen en baren."

In 1990 vertrekt het gezin naar Engeland waar Marianne aan de universiteit van Lancaster onderzoek gaat doen aan schimmelmziekten in wilde planten. Haar echtgenoot is in die periode huisman en zorgt voor de kinderen. Steeds sterker ervaart Marianne de doodskrachten in het natuurwetenschappelijke onderzoek en terug in Nederland beleeft ze het wetenschappelijk werk niet langer meer als vruchtbaar. "Dat deel van mijn leven moest maar eens op de composthoop. Een rouwproces na al die jaren? Dat was het zeker, want ik was een gepassioneerd onderzoeker. Maar ik heb het uiteindelijk ook ervaren als een gezond sterven: het gaf ruimte aan iets nieuws."

Na de wetenschap is nu het moederschap het centrale thema in haar leven. Naast haar gezin wordt Marianne actief in de landelijke werkgroep Huis en Gezin van de Antroposofische Vereniging met het organiseren van voordrachten, cursussen en conferenties: huis en gezin als spiritueel werkveld, als innerlijke scholings- en ontwikkelingsweg. Daarnaast zet ze zich in om van het studiecentrum voor antroposofie in Eindhoven 'een bloeiende winkel' te maken.

Als Marianne lid wordt van de Christengemeenschap komt de gedachte aan het priesterberoep als zinvolle en belangrijke bijdrage aan de samenleving bij haar op. Zou ze dat in deeltijd of in de avonduren kunnen doen? Maar bij nadere oriëntatie blijkt het een fulltime opleiding in Duitsland te zijn. "Dan moet ik nog jaren wachten, als het er ooit van komt...", was haar gedachte – die ze voor zichzelf hield. Toen haar echtgenoot later met de vraag leefde om priester te worden, zag Marianne het als haar taak om dit mogelijk te maken. "Het is nodig dat er priesters komen en wie van ons dat gaat doen is van ondergeschikt belang; het gaat er om dat het gebeurt."

In 2002 wordt Ernst gewijd en het gezin ver-

huist van Brabant naar de gemeente Amsterdam. Na drie jaar komt bij Marianne de vraag naar het priesterschap opnieuw naar boven. Rond haar vijftigste verjaardag geeft haar gezin haar 'verlof van het moederschap' en zo vertrekt ze naar Chicago, om daar het eerste semester aan het priesterseminarie te volgen.

Door allerlei omstandigheden kan er van een direct vervolg geen sprake zijn. "Ik heb een tijdlang gedacht dat het er niet meer van zou komen. Maar toen begonnen de kinderen erover: jij zou toch naar dat seminarie?" Haar oudste dochter heeft inmiddels eindexamen gedaan en wil in een overgangsjaar naar een vervolgopleiding het huishouden wel op zich nemen. Vanaf september 2007 vervolgt Marianne de opleiding in Stuttgart. En op 6 december 2008 wordt ze in Wuppertal gewijd, samen met Paul-Philippe Stevens. Ze wordt uitgezonden naar Amsterdam.

"Ik heb het, vanaf dat we hier in Amsterdam woonden, al fijn gevonden om als lid in de gemeente actief te zijn. De mensen zijn onconventioneel; er wordt niet gauw ergens raar van opgekeken." Toch was alles ook weer nieuw, want priester of gemeentelid: dat is toch wel een verschil. Naast haar gemeentewerk is Marianne eindredacteur van *In beweging* en lid van het bestuur van Uitgeverij Christofoor. Deze zomer konden we haar tegenkomen op de Friese meren als geestelijke van het kinderzeilkamp.

Het werken in hetzelfde beroep als haar man omschrijft Marianne als "samen tussen de andere paarden ingespannen voor zo'n koninklijke koets", waarbij hij overigens als bewindsdrager voor een groot deel andere

taken heeft dan zij als gemeentegerestelijke. Wel wordt de gezamenlijke vrije dag streng bewaakt: dan is er tijd voor het gezin, voor een stevige wandeling of een afspraak met een vriendin. "Ik heb ook vriendinnen buiten de Christengemeenschap – die letten er op of ik nog te begrijpen ben."

Gevraagd naar de toekomst van de Christengemeenschap zegt Marianne: "De Christengemeenschap is geen staatskerk, geen buurtkerk, geen familiekerk, maar een mensengemeenschap van vrije individuen; dat kan dwars door families heen lopen, want je wordt lid omdat je dat zelf wilt, niet omdat de omgeving dat wil. Daarnaast 'vindt' de Christengemeenschap nergens iets van; het vormen van een oordeel ergens over is ieders individuele verantwoordelijkheid. Wat ons niettemin wereldwijd tot een gemeenschap maakt, is dat we allemaal die zeven sacramenten zo belangrijk vinden. Met onze grote toewijding aan het cultische leven beleef ik in dit alles werkelijk een toekomstperspectief voor het christendom, dat in onze tijd in veel opzichten echt door een sterfproces heen gaat.

Bij het vinden van onze plek in het religieuze veld in de Nederlandse samenleving gaat het er wat mij betreft om, de eigen identiteit goed te verzorgen en daarmee iets toe te voegen aan de cultuur. Ik ben heel zuinig op ons perkje in Gods tuin. Hoewel het best mag groeien is de grootte op zichzelf van minder belang. Als de Christengemeenschap er maar is en te vinden is voor die mensen voor wie deze manier van omgaan met de goddelijke wereld aan de orde is in hun leven."

## Boeken

### De missie van Mozes en Jozua

#### Mozes en zijn tijd

Emil Bock, Uitg. Kamerling Zutphen 2010

door Ferdinand Amons  
(gemeente Driebergen)

Emil Bock heeft vele werken op zijn naam staan, die vooral de inhouden van het Oude en het Nieuwe Testament behandelen. Uitgeverij Kamerling laat zijn boeken in het Nederlands vertalen wat – gezien de verminderde kennis van het Duits bij de gemiddelde Nederlander – een gelukkig streven is. Zo is na het boek 'Genesis' nu 'Mozes en zijn tijd' bij de uitgever verschenen. We kennen Bock als een bijzonder scherpzinnig schrijver, die ons helpt de inhoud van de bijbel beter te leren begrijpen. "De bijbelse

beschrijvingen zijn overal met imaginatieve elementen doorweven, die geen directe fysieke overeenkomst hebben en daarom als zielebeelden moeten worden begrepen", zegt Emil Bock. Zo'n uitspraak kan ons helpen de bijbel beter in ons op te nemen.

Wie was Mozes eigenlijk? Hij had zijn wortels in de Egyptische cultuur, was een 'zoon' van de farao en onderging een inwijding in de Egyptische mysteriën. Het joodse volk was voorbestemd om zich te vestigen in Palestina, het beloofde land, geleid door Mozes, die de goddelijke opdracht ontving het onderdrukte volk door de woestijn te leiden. Tijdens de lange tocht van veertig jaar vonden ingrijpende gebeurtenissen plaats die tot een *fable convenue* zijn verbleekt: het ontvangen van de stenen tafelen, de aanbidding van het gouden kalf, het schouwen van de oerbeelden der wereldschepping in het brandende braambos. Bock weet door zijn indringende beschrijving deze voorvallen voor de lezer een zinvolle betekenis te geven. Voortdurend krijg je het gevoel: zoals Bock zulke bekende voorvallen beschrijft komen ze in een nieuw licht te staan.

De centrale missie die Mozes te volvoeren had is echter minder bekend: we beleven mee dat "Mozes met zijn zielewezen voor het totale aspect van de zeven menselijke zielekrachten stond, maar dat hij vooral de opdracht had één van die krachten in de menselijke ontwikkeling te incorporeren. Dat was de zielekracht die de voordien gescheiden gedachte zielekrachten verenigt in een harmonisch, innerlijk zieleleven, in een Ik-leven. Ik-bewustzijn, intellectualisme, rationalisme, verstand en begrip die op de uiterlijke wereld zijn gericht, moesten in de mensheid gevestigd worden in de plaats van de oude helderziendheid. Wat de latere mensheid aan Mozes heeft te danken, is de kracht het verstand en intellect te ontplooiën, het vermogen om op intellectuele wijze

over de wereld na te denken vanuit een volledig ontwaakt Ik-bewustzijn."

Mozes' opdracht was het joodse volk uit Egypte en door de woestijn heen te leiden. Het was zijn lot dat hij, uitkijkend over de Jordaan naar het beloofde land, moest sterven (Numeri 20,12). Het binnentrekken in Kanaän was aan Jozua voorbeschikt, een bij de mees-te bijbelkenners zeer onderschat figuur. Zijn naam heeft bijvoorbeeld grote gelijkenis met die van Jezus. Hij werd, in het Aramees, ook 'de zoon van een vis' (Ben Nun) genoemd. Die benaming heeft een merkwaardige overeenkomst met die van Jezus Christus, die in het Grieks met *ichthus* (= vis) werd aangeduid; dit is een Grieks acroniem voor: Jezus Christus, zoon van God, de Heiland. Mozes was de grote leraar, de bemiddelaar voor de goddelijke openbaring. Jozua daarentegen is degene die in de sfeer van de wil de 'strijdende dadenmens' is. Moed en daadkracht werken in hem niet zoals bij zijn grote voorganger Mozes van buiten af, maar in hem, als geïntensiverende wil.

Al lezend in dit boek word je op een nieuwe manier door de eerste boeken van het Oude Testament geleid. Je leert daardoor de bijbel veel beter bevatten. Het is werkelijk verbluffend hoe de schrijver de oorspronkelijke tekst doorziet en zo aan de lezer uitlegt. Bock gaat er overigens wel van uit dat de lezer goed bekend is met de inhoud!

De vertaling is wel in goed Nederlands, maar aan de soms lange, minder overzichtelijke zinnen is de Duitse oorsprong van het boek duidelijk te herkennen. Een warm aanbevolen boek!

### Naakt en eenzaam

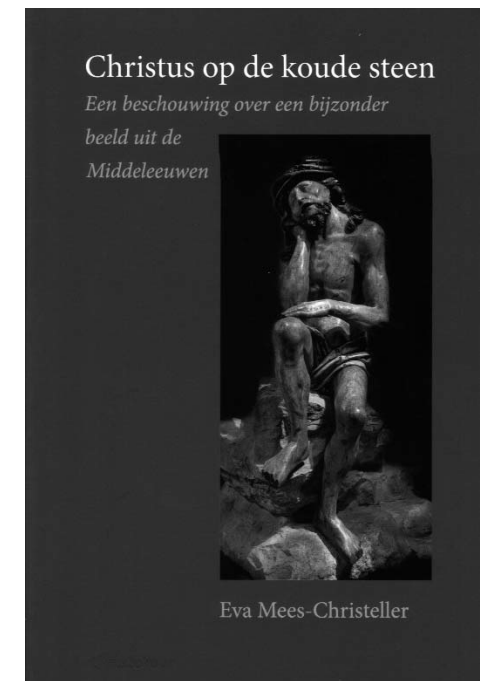
#### Christus op de koude steen

Eva Mees-Christeller,  
Uitg. Christofoor 2010

door Otilia Broekers  
(gemeente Amsterdam)

Christus op de koude steen, een beeld met een 'boodschap', een missie. Zo heeft Eva Mees dit ervaren toen ze in een donkere periode van haar leven onverwacht dit beeld tegenkwam. Het stond achter het altaar in de Sint Jankathedraal van Den Bosch. Het was een intense ontmoeting: het beeld leek haar iets te willen vertellen. Ze heeft lange tijd met dit beeld geleefd. Nu heeft ze haar ervaringen en overpeinzingen opgeschreven om de boodschap, de helende kracht van dit beeld ook met anderen te delen.

Het beeld stamt uit de late Middeleeuwen, een tijd waarin meer van dit soort beelden ontstaan. Het toont de Christus op het moment dat hij door alles en iedereen verlaten is, vlak voor de kruisiging: naakt en eenzaam. "Ik zag mijzelf daar zitten op die koude steen. Er vond een herkenning en confrontatie met iets in mijzelf plaats", schrijft Eva. En dit beeld heeft haar geholpen om uit het dieptepunt in haar leven omhoog te komen.



Het boek geeft geen uitgebreide kunsthistorische of theologische beschouwing. Dat was ook niet de bedoeling. Maar het is rijk geïllustreerd met afbeeldingen van 'Christus op de koude steen', van eigentijdse beelden en schilderijen die in verband staan met het onderwerp; de lijn wordt doorgetrokken naar de moderne tijd. Want is het niet zo dat in deze tijd de mens, gezeten op 'de koude steen van het materialisme', maar al te vaak geheel teruggeworpen wordt op zichzelf, eenzaam en verlaten?

---

---

Tot slot is er een hoofdstuk met illustraties gewijd aan kunstzinnig-therapeutische oefeningen die je zelf kunt doen of met begeleiding. Eigenlijk is het niet zozeer een leesboek, maar een doe-boek: een boek dat je aanzet tot overpeinzingen en meditatie en je aanmoedigt voor je zelf aan de gang te gaan in een moeilijke periode van je leven. Eva Mees heeft haar ontmoeting met het beeld 'Christus op de koude steen' ervaren als een geschenk. Dit boek is ook een geschenk